

De kaart van Hornhovius 1599 (fragment)

CORNELIS ANTHONISZ. VAN HOORNHOVE (HORNHOVIUS)
pastoor en predikant te Zeist alsmede kartograaf

1. De laatste pastoor van Zeist vóór de Reformatie

Veel gegevens (1) over de middeleeuwse pastoors van Zeist komen wij in de Bronnen voor de Geschiedenis van Zeist tot 1580 niet tegen. Het boek over de Oude Kerk te Zeist, geschreven door H.J. van Eekeren en uitgebreid en voltooid onder verantwoordelijkheid van de Van de Poll-Stichting te Zeist door ds P. Kuijper (2), treft men een pastoorlijst aan met als oudste: Lambertus, als pastoor van Zeist vermeld in 1249. Niet vermeld wordt de laatste pastoor vóór de Reformatie: Cornelis Anthonisz. van Hoornhove (Hornhovius). Toch blijkt onomstotelijk uit de Bronnen dat de eerste predikant van Zeist als zodanig vermeld in 1580 tevens de laatste pastoor was (3).

Van deze Cornelis Anthonisz. is ook overgeleverd dat hij Benedictijner monnik van de St Laurensabdij te Oostbroek onder De Bilt was. Over de neergang van Oostbroek is het laatste woord nog niet geschreven. Bekend is dat in 1566 de abdij van Oostbroek nog 10 kloosterlingen telde en in het voorjaar van 1580 nog slechts 3 of 4. Het klooster verkeert dan in verval. Het stadsbestuur van Utrecht bezoekt 10 maart 1580 de laatste abt en in ruil voor een bescheiden contraprestatie wordt de kerk en het klooster na een "vruntlick ende ernstlick" verzoek ter afbraak aan de stad gegeven, zodat de Spanjaarden er zich niet in kunnen verschansen (4). Uit deze kleine kloostergemeenschap afkomstig is Cornelis Anthonisz. tot pastoor van Zeist door de bisschop van Utrecht, Heer van Zeist, benoemd.

Van deze zeister parochie is zelfs de patroonheilige thans onbekend. Van de tot de zeister parochie behorende kapel te Driebergen was dat de H. Catharina. Bunnik, een dochterkerk van Zeist, was toegewijd aan de H. Antonius. In de zeister kerk was een altaar toegewijd aan de H. Petronella. Over het geestelijk leven te Zeist valt aan de hand van de Bronnen voor de Geschiedenis van Zeist helemaal niets te vertellen.

2. De eerste predikant van Zeist na de Reformatie

In 1580 was door de dood van de aartsbisschop Frederik Schenk van Toutenburg een einde gekomen aan de hiërarchie. De stad Utrecht verbood de uitoefening van de Rooms-Katholieke eredienst. Op 28 juni 1580 verboden de Staten van Utrecht die tevens Heer van Zeist geworden waren, de uitoefening van deze eredienst op het platteland. Dit platteland was toen nog voor het overgrote deel R.K. Voor wat het Krommerijgebied betreft, zou dat zo blijven (5). Zeist liggend op het breukvlak van zand en klei maakt daarop een uitzondering. Het protestantiseringsproces, begonnen in 1580, is daar uiteindelijk redelijk geslaagd, zij het dat op het lage gedeelte van Zeist grenzend aan Bunnik de boeren en hun knechts in meerderheid Rooms-Katholiek bleven, zodat de zeister bevolking in 1809 nog voor 30% Rooms-Katholiek was. Voor de komst van de Broedergemeente moet dit percentage op 40 geschat worden.

Rond 1600 waren er onvoldoende predikanten voor het utrechtse platteland. Zo was de predikant van Zeist tevens te Bunnik werkzaam. De adel begunstigde te Zeist (schuilkerk op Blikkenburg) en elders de oude leer.

Uit een in 1580 opgemaakte inventaris, waar een overzicht gegeven wordt van de inkomsten en goederen behorende tot de kerk en de pastoor van Zeist, blijkt dat er een brand is geweest die alle papieren heeft vernietigd (6):

"Ende also in voorn. tijden bij node van brandt alle deser Kercken registren, brieven ende alle anderen van fundatiën, beneficiën, officiën speeckende verbrant sijn, zoe en sijn die bepalinge van dese landen voornoemt niet wel te bevynden".

Of Cornelis Anthonisz., die van 1580 tot 1593 als predikant te Zeist vermeld wordt, er ook gewoond heeft, is onzeker. Hij had namelijk van de Staten van Utrecht een hele belangrijke functie gekregen: administrateur van de geconfisceerde goederen van de St Laurensabdij te Oostbroek en woonde vermoedelijk uit hoofde van deze functie het hele jaar door in de stad Utrecht. In ieder geval zijn er klachten over hem vanuit Driebergen in de

jaren 1583/1584 wat de bediening van de kapel aldaar betreft. Het visitatierapport van 1593 schrijft duidelijk dat de predikant van Zeist te Utrecht woont. De kerk van Zeist is in deplorabele toestand; met de pastorie zal het wel niet anders geweest zijn. De weinige protestantse leden van de nieuwe officiële Kerk hebben kennelijk te weinig financiële middelen om kerk en pastorie te herstellen.

3. De kartograaf Cornelis Anthonisz. in 1599

In dienst van de Staten van Utrecht als administrateur van Oostbroek en vermoedelijk op grond van eerdere procedures omtrent grensgeschillen bij eigendomsverhoudingen goed op de hoogte van de waarde van een kaart, krijgt Cornelis Anthonisz. opdracht tot het maken van de eerste kaart van het gewest Utrecht. De kaart behoort tot de beroemde oude kaarten van Nederland en is in 1974 nog in facsimilé uitgegeven (7). Dit incidenteel optreden als kartograaf heeft Cornelis Anthonisz., de laatste pastoor van Zeist en de eerste predikant, aldaar tot op heden bekendheid gegeven.

Mr Dr V.A.M. van der Burg

Aantekeningen

1. Dit artikel is een bewerking van mijn bijdrage: Cornelis Anthonisz. van Hoornhove (Hornhovius), pastoor en predikant te Zeist alsmede kartograaf in 1599; Maandblad Oud-Utrecht (61) 1988, blz. 42-43
2. Deel 4, uitgave Van de Poll-Stichting, Zeist, 1978, blz. 465-466
3. Ph.J.C.G. van Hinsbergen e.a.: Bronnen voor de Geschiedenis van Zeist, deel II, Assen 1967, blz. 171, 179, 193
4. P.H. Damsté: Oostbroek en De Bilt c.s., Stichtse Historische Reeks 4, Zutphen 1978, blz. 21-22, R.R. Post, Kerkelijke verhoudingen in Nederland vóór de Reformatie, Utrecht-Antwerpen 1954, blz. 151, 171,

- 219, 248, 249, 254 e.v., 260; dezelfde, Kerkgeschiedenis van Nederland in de Middeleeuwen, 2 delen, Utrecht-Antwerpen 1957, deel I, blz. 139, 276, 283, 308; deel II, blz. 124, 126, 128, 131, 138, 326
5. H. Reinders: De visitatie van 1593 in het Krommerijng gebied, Maandblad Oud-Utrecht (61) 1988, blz. 33 e.v.
6. Ph.J.C.G. van Hinsbergen e.a.: a.w., blz. 171
7. Kaart van de provincie Utrecht door Cornelis Anthonisz. Hornhovius, facsimilé met kommentaar door C. Koeman en N.S.L. Meiners, Alphen aan den Rijn, 1974
-

Nieuwe contribuanten

Dit keer mogen wij 32 nieuwe begunstigers begroeten te weten:

- de heer A. van Amerongen, Churchilllaan 15
de heer J. van Amersfoort, Amsterdam
de heer D. van Barneveld, Dennenweg 3a
mevrouw A.F.E.M.Th. Beukers, Laan van Vollenhove 2809
de heer H.W.J. Bosch, Vossenlaan 7
de heer L.J. Bouchez, Fransen v.d. Puttelaan 20
de heer P.J.A. de Bruijn, Slotlaan 238
de heer Sjors Chamboné, 2e Dorpsstraat 44
mevrouw E. Erkelens-Eichholtz, Laan van Vollenhove 550bis
de heer J.N. Fresen, Nepveulaan 164
de heer A.A. Hengeveld, Nijenheim 3128
de heer Th.C. de Jager, Marmontweg 37, Austerlitz